

היבטים לשוניים בפרשת בחקתי עו

גליון זה מוקדש לרפואת שמעון נתן נטע בן חנה דינה

דקדוקי קריאה בפרשת בחקתי, בהפטרה, ובראשון של במדבר

כו ז	לְחָרֵב: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מיודע
כו יא	בְּתוֹכְכֶם: כ"ף ראשונה בשווא נע, אין לחוש לחלק מהדפוסים שניקדו שם חטף, כן הוא הדבר בהמשך
כו יב	תְּהִי-לִי: געיה בת"ו
כו יג	קוֹמְמִיֹת: מ"ם ראשונה בשווא נע ¹
כו טז	אֶעֱשֶׂה-זֹאת: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת הע"ן החטופה
כו כב	וְנִשְׁמָו: המ"ם בדגש חזק, מלשון שממה
כו כה	וְשַׁלַּחְתִּי דָבָר: טעם נסוג אחר ללמ"ד ואין מרכא בהברה האחרונה ²
כו כז	וְאָפֹו: מלרע, טעם תלישא מונח במקומו הטבעי, על האות הראשונה, אך ההטעמה היא בהברה האחרונה
כו לא	חֲרָפָה: החי"ת בקמץ קטן. וְהִשְׁמֹתִי: דגש חזק המ"ם, לשון שממה
כו לב	וְשִׁמְמוֹ: מ"ם ראשונה בשווא נע ולא בחטף (ראה הערה לעיל כו יג)
כו לד	שִׁבְתִּיָּהּ: ב"ת בשווא נע. הַשְׁמָה: ה"א בקמץ קטן עקב הדגש בשי"ן, דגש חזק במ"ם, כן הדבר גם בפסוק הבא. ה"א בסוף המילה אינו במפיק
כו לו	בָּכֶם: בזקף ולא ברביע. וְהִבֵּאתִי מֶרְדִּי: טעם נסוג אחר לבי"ת ואין מרכא בהברה האחרונה.
כו נסו	במלרע. מְנַסֶּת-חֲרָב: געיה בנ"ן, יש לקרוא בהעמדה קלה שם
כו לז	אֵין: טעם אתנח האריך את תנועת האל"ף לקמץ
כו מא	אֶף-אֲנִי: ברביע לא בגרשיים
כו מג	וְתִרֶץ: במלעיל. בְּהִשְׁמָה: הבי"ת בקמץ קטן ושווא נח בה"א, יש לקרוא: בוה-שמה
כו מד	וְאֶף-גַּם-זֹאת: תיבת וְאֶף מוקפת ולא במונח
כו מה	לְאֱלֹקִים: האל"ף אינה נשמעת כלל
כו ה	וְאִם מִבֶּן-חַמֶּשׁ: יש להיזהר לא להדביק את התיבות, תופעה זו של 'הדבקים' תחזור על עצמה מספר פעמים בפסוקים הבאים. וְהָיָה עֲרֹכֶךָ הַזָּכֵר עֲשָׂרִים שְׁקָלִים: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה הַזָּכֵר להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'והיה ערכך, הזכר עשרים שקלים' אלא 'וְהָיָה עֲרֹכֶךָ הַזָּכֵר - עֲשָׂרִים שְׁקָלִים'
כו ח	וְהִעֲמִידוּ... וְהִעֲרִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הע"ן החטופה וכן הדבר גם בהמשך
כו ט	יְהִי-קֹדֶשׁ: געיה ביו"ד הראשונה
כו י	לֹא יִחְלִיפֻנוּ: ברביע ולא בזקף. וְהָיָה-הוּא וְתַמּוּרְתּוֹ: העמדה קלה בה"א הראשונה בגלל הגעיה

¹ ככלל, שיש לו חריגים, מטרת החטף באותיות שאינן גרוניות היא להורות על קריאה בשווא נע - וכך יש לנהוג, ולא לחטף עצמו ועיין הערה קודמת.

² יש חומשים (ביניהם תנ"ך קורן) שהחליטו שאין כאן מלעיל מוחלט, ולכן הוסיפו מרכא בהברה האחרונה. אבל במדויקים שלנו הוא מלעיל ללא מרכא בסוף, וכן בכו לו.

שם, יש להקפיד לבטא את השורק בתחילת התיבה השנייה שלא ייבלע בתוך סוף התיבה הקודמת, נכון הדבר גם בהמשך בפס' לג	
כז טו וְהָיָה לוֹ: טעם נסוג אחר לה"א הראשונה	
כז כ לֹא יִגָּאֵל: לֹא במרכא ואינו מוקף	
כז כו אֲשֶׁר-יִבְכֶּר: תיבת אֲשֶׁר מוקפת לא בקדמא	
כז כח אֶד-כָּל-חֲרָם: אֶד במקף לא במונח	
כז כט יִחַרְם: הי"ד בקמץ גדול והח"ת בחטף קמץ	
כז ל וְכָל-מַעֲשֵׂר: יש להקפיד לבטא את העי"ן על אף שהיא בשווא נח, שלא יישמע 'מאסר' וכי"ב	
כז לג לָרַע: הלמ"ד בקמץ	
הפטרות בחוקותי ירמיהו טז יז – יז יד:	
יז ב כִּזְכָּר: הכ"ף השנייה דגושה אחרי שווא נח. עַל גְּבֻעוֹת הַגְּבוּהוֹת: טעם טפחא בתיבת עַל	
יז ד וְשִׁמְטָתָהּ: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי. וְהַעֲבֹדְתִּיךָ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה והדל"ת בשווא נח	
יז ו כִּי-יָבֹא טוֹב: טעם נסוג אחר ליו"ד	
יז ז מִבִּטְחוֹ: הטי"ת בפתח	
יז ח וְעַל-יֹבֵל: הבי"ת פתוחה. שְׂרָשְׁיוֹ: השי"ן הראשונה בקמץ רחב. כִּי-יָבֹא חֵם: טעם נסוג אחר ליו"ד	
יז יא דָּגַר: הגימ"ל בפתח. עֲשֵׂה: טעם נסוג אחר לעי"ן	
ראשון של במדבר:	
א ז לִיהוֹדָה: הלמ"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא תחת הי"ד שהיא אינה מנוקדת כלל	
א ח לִישְׁשֹׁכָר: יש לקרא 'לִישְׁכָר'	
א יח וַיִּתְּלֶדּוּ: געיה ביו"ד והלמ"ד בשווא נח ללא דגש	

כו ה וַיִּשְׁבְּתֶם לְבַטָּח בְּאַרְצְכֶם: יעקב עציון שבת בשבתו בחקתי עו"התחרות התקיימה באווירה נעימה וידידותית". משפט כזה יכול להישמע בימינו, אך בתקופת חז"ל – שבה התחדשה המילה תחרות – הוא היה בבחינת תרתי דסתרי. תחרות בלשון חכמים פירושה כעס ומריבה, ולא התמודדות בין מתחרים שונים. בתפילת יום הכיפורים היו אומרים בברכת קדושת היום (ויש אומרים זאת אף כיום) כי זהו "יום שימת אהבה ורעות, יום עזיבת קנאה ותחרות" – והקנאה והתחרות מנוגדות אפוא לאהבה ולרעות. שורש המילה תחרות הוא חר"ה – והיא קשורה לחרון האף שעניינו כעס. השורש חר"ה במקורו מבטא התחממות. כשאדם כועס הרי הוא מתחמם ומתרחח – ולכן נאמר "וַיִּחַר אַפּוֹ" (בראשית לט, יט ועוד) על הכועס, שפניו מתחממות (וראו בפירוש רש"י לשיר השירים, המבאר שהאף בתנ"ך לעתים פירושו פנים: "אַפּוֹ כְּמַגְדֵּל הַלְבָנוֹן" (שיר השירים ז, ח) – איני יכול לפרשו לשון חוטם, כי מה קילוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל, ואומר אני – אפך לשון פנים").

המשמע המחודש של המילה תחרות הגיע ככל הנראה מפסוק יחיד בספר ירמיהו, המתייחס למירוץ סוסים. זו לשון הנביא, המציג שאלה רטורית על דרך קל וחומר: "כִּי אֵת רִגְלִים רָצְתָה וַיִּלְאֹד, וְאֵיךְ תִּתְחַרֵּחַ אֶת הַסּוּסִים? וּבְאַרְץ שָׁלוֹם אָתָּה בּוֹטָח, וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בְּגֵאוֹן

הִירְדֵן (ירמיהו יב, ה)?" כלומר – כשרצת לצד הולכי-רגל התעייפת, ואיך תבקש להתחרות מול הסוסים המהירים? ובדומה – בארץ מישור אתה מתקשה ללכת ונופל, ומה תעשה במקום שבו גואים מי הירדן?

צורתה הדקדוקית של המילה **תִּתְחַרֶּה** היא חריגה. אין כתוב כאן **תִּתְחַרֶּה**, ויש מן המדקדקים שקבעו ששורש המילה הוא תח"ר – אך במרוצת הזמנים מובן זה חלחל אל הצורה המקבילה **הִתְחַרֶּה**, והיא נתפסה כהתמודדות שבה כל אחד מבקש להשיג את חברו, והתרחקה מן הכעס.

הזכרנו לעיל את לשון ירמיהו **"וּבְאֶרֶץ שְׁלֹם אֶתָּה בֹטֵחַ"**, והוסבר שהכוונה היא – אף בארץ מישורית אתה נכשל ונופל. השורש בט"ח מתקשר בתודעתנו לעמידה זקופה ולביטחון, ומה עניין נפילה לכאן? ברם, בערבית השורש בט"ח משמעו נפל ארצה, ואף התרגום הארמי לירמיהו מוסר במקום **"אתָּה בֹטֵחַ"** – **"את מתבטח ונפיל"**. נראה אפוא שבטח במקורו הוא מי שנופל ונשען על משהו או משהו, ובמובן מורחב – מי שסומך עליו ובטוח בו. ראו לעניין זה את לשון דוד בתהילים: **"כִּי אֶתָּה גִחִי מִבֶּטֶן, מִבֶּטְחִי עַל שְׂדֵי אֹמִי; עַל־יָדְךָ הִשְׁלַכְתִּי מִרְחֹם, מִבֶּטֶן אֹמִי אֵלֶי אֶתָּה** (תהלים כב, י-יא)". הפועל **"השליכתי"** יכול להתחלף כאן ב**"בטחתי"**, שכן מי שמשליך עצמו על משהו הריהו שם את מבטחו בו. ויהי רצון שתתקיים בנו במילואה ברכת התורה בפרשתנו, ביושבנו על הארץ לבטח: **"וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשֹּׁדֶה יִתֵּן פֵּרִיו... וַיִּשְׁבְּתֶם לְבַטַח בְּאֶרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שְׁלֹם בְּאֶרֶץ"**. יש להתבונן במקרא בספר ירמיהו.

הנביא מתלונן על **"רשע וטוב לו' צדיק אתָּה ה' כִּי אָרִיב אֶלֶיךָ אֶדְבָּר אֶתְּךָ מִדּוֹעַ דָּרְךָ רָשָׁעִים צִלְחָה שְׁלֹו כַל-בְּגָדִי בְּגָד: [ב] נִטְעַתְּם גַּם-שִׁרְשֵׁי יִלְכוּ גַם-עֲשׂוּ פְרִי קָרוֹב אֶתָּה בְּפִיָּהֶם וְרָחֹק מִכְלִיתֵיהֶם: [ג] וְאֶתָּה ה' יִדְעָתִנִּי תִרְאֵנִי וּבְחַנְתָּ לִּי אֶתְּךָ הַתִּקֶּם כְּצֶאֱן לְטִבְחָה וְהַקְדָּשִׁים לְיוֹם הַרְגָּה:** לפי המפרשים, התשובה לירמיהו כמו לאיוב היא שאין בכוח שכל אנושי להבין את הצדק בעולם. הוא נשאל כי את רגלים רצתה וילאוד, ואיך תתחַרֶּה את הסוסים.

תרגום יונתן³: דָּנָא תִּיּוּבְתָא לִירְמְיָה נְבִיאָא עַל בְּעוֹתִיָּה נְבִיאָא אֶת דְּמִי לְגַבְרָא דְרַהֲטָא עִם רַגְלָאִיא וְלֹאִי וְאִיכְדִין אֶת מְדַמִּי לְמַרְהֵט כְּקַבִּיל סוֹסוֹתָא בְּבִקְעָתָא וּבְאַרְעָא שְׁלֵמָא אֶת מִתְבַּטַּח וְנָפִיל וְאִיכְדִין אֶת מְדַמִּי לְמַעְבֵּד כְּקַבִּיל חֵיווֹת בְּרָא בְּרוּבִי יִרְדְּנָא וְאִם עַל טְבוּן דְּאֶנָּא מוֹטִיב לְנִבּוֹכְדַנְצַר מִלְפָּא דְּבַבֵּל רַגְלָאָה נְבִיאָא אֶת חֵיוו וּמִתְמָה וּמִן פּוֹן דְּאַחֲזִיד וּמָא דְּאֶנָּא עֲתִיד לְמַעְבֵּד לְאַבְהֶתֶךָ צְדִיקָא דְּמִן עֲלָמָא דְרַהֲטוּ כְּסוֹסוֹתָא לְמַעְבֵּד עוֹבְדִין טְבִין קְדָמִי וְאִם אֲמֵרִית לְהוֹן דְּאִתִּי עַל בְּנִיכּוֹן בְּרִכּוֹן וְנִחְמֵן הָא כְּמִיא דְּנִחְתִּין שְׁטוֹף בִּירְדְּנָא:

[תרגום דברי התרגום לעברית: זו התשובה לירמיה הנביא על תפילתו. נביא, אתה דומה לאיש שרץ עם רגלים ונתעיף, ואיך אתה חושב לרוץ מול סוסים; בבקשה ובארץ שלום אתה מועד⁴ ונופל ואיך אתה חושב לעשות כנגד חיות השדה בגאון הירדן. (ומכאן הנמשל) ואם על הטובות שאני עושה למלך נבוכדנצר הרגלי, נביא, אתה רואה ותמה, וממה אפוא שאראה לך, ומה שאני עתיד לעשות לאבותיך הצדיקים שמעולם שרצו כסוסים לעשות מעשים טובים לפני, וגם אמרתי להם שאביא על בניהם ברכות ונחמות כמים היוורדים בשטף בירדן]

המלה **תִּתְחַרֶּה** מתפרשת לפי המפרשים.

יונתן: אֶת מְדַמִּי לְמַרְהֵט כְּקַבִּיל [אתה מדמה לרוץ מול] או בלשון ימינו, חושב להתחרות עם סוסים.

רד"ק: ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם?!

הר"י מטראני: לא ענהו השם על שאילתו למה צלחה דרכם (ראה לעיל, א), כי לא הודיע הבורא את דרכו בעולם הזה לשום נביא. אלא השיבו על תלונותיו ואמר לו: מהרה נלאיתה

³ ממפעל הכתר של בר-אילן. הניקוד כאן הוא חלקי ואינו כולל שווא נח ודגשים באותיות שאינן 'בגד-כפת'.

⁴ שמעתי שיש בערבית בזה גם משמע של החלקה.

מלסבול! עם הרגלים רצתה - והלאו אותך, ואיך תתחרה את הסוסים - כשאשלחך להוכיח המלכים והשרים? ובארץ שלום - שאתה בוטח בהם, שהם בני מקומך, כך אתה מתרעם, ואיך תעשה כשתוכיח מלכי יהודה, הדומין לגאון הירדן?

ר' מנחם בן שמעון: רגלים - חסר יו"ד אחרת, הבא ליחש הולכי רגל; כי זאת היו"ד הכתובה היא לרבים עם המ"ם. וכמוהו "פלשתים" (בר' י"ד); והיה ראוי להיותם בשני יו"דין: 'רגליים', 'פלשתיים', בעבור הטעם שאמרת. תתחרה - מבניין 'הכבד הדגוש'; והוסיפו בה העברים הה"א, להיות דומה ל'מרובע': "כרסם" (ראה תה"פ, יד יכרסמנה); "כרבל" (ראה ד"ה א טו, כז מְכַרְבֵּל); וכמו שהוסיפו במלת "יִדְשְׁנָה סֵלָה" (תהלים כ, ד). ופירושו: תתערב; וכמוהו "פִּי אֶתָּה מִתְחַרָּה בְּאָרְזוֹ" (ירמיהו כב, טו). הנאמר למעלה בספר. ויש מפרש "אל תתחר בַּמַּרְעִים" (תהלים לו, א) כן (ראה רד"ק שם). והטעם: אחרי אשר עם הולכים ברגל רצת וילאוך, שלא היית יכול ללכת למצעד רגליהם, ואיך תתחרה ללכת אל אחרי סוסים, שהולכים יותר מהרה?

יש להעיר שגם על מִתְחַרָּה בְּאָרְזוֹ מתרגם יונתן: האת מודמי למהוי. לפי פירוש זה השורש הוא תחר, ובתהלים הוא בבנין קל.

כז כ לֹא יִגָּאֵל עוֹד: ברשימת דקדוקי הקריאה הוספתי השנה בעקבות 'תורת הקורא' לֹא במרכא ולא במקף.

דברי תורת הקורא בחקתי עו כ"ז כ': לֹא יִגָּאֵל / לֹא-יִגָּאֵל

במרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ז, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במקף – בדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.⁵ ובהערה מג

⁵ בכל כתבי היד ללא יוצא מן הכלל מוטעם כאן 'לֹא יִגָּאֵל' במרכא טפחא, ובדפוס מק"ג מוטעם בטעות 'לֹא-יִגָּאֵל' במרכא טפחא ובמקף יחדיו (וה טעות מוכחת, משום שאם תיבת 'לֹא' מוטעמת במרכא, בהכרח שאינה מוקפת, ואם היא מוקפת בהכרח שאינה מוטעמת במרכא), ובעקבות דפוס מק"ג, הדפיסו בדפוסים שאחריו 'לֹא-יִגָּאֵל' במקף, וכיון שלא יתכן להטעים במרכא יחד עם מקף, שינו הדפוסים והטעימו 'לֹא-יִגָּאֵל' במתג במקום המרכא (וכנראה תיקנו כן משום שמתג דומה למרכא, והניחו המדפיסים שהשגיאה היא בהטעמת מרכא במקום מתג הדומה לו, ולא בהנחת מקף מיותר).

וגם כאן אחת הדוגמאות הבולטות לשיבושים שנכנסו לדפוס ימינו ע"פ הנוסח המשובש של מק"ג. למרות שלהטעמת 'לֹא-יִגָּאֵל' במקף אין שום זכר בכתבי היד, הוטעם כן בטעות בדפוס מק"ג, ובעקבות דפוס מק"ג נכנס והתקבל שיבוש זה בשאר הדפוסים, ואף בחלק מדפוס ימינו. ומכאן ראייה עד כמה צריך לבדוק היטב את הנוסח המדויק בכתבי היד (כמו שעשו ברויאר ועוד),

ולא להסתמך רק אחר הנוסח הנפוץ בדפוסים (כמו שעשו מדפיסים אחרים).

אין לי אלא לאשר ולחזק את דבריו. מי שרוצה נוסח מקרא מדויק יכול להשיגו בהוצאות המקרא של ר"מ ברויאר ז"ל ע"פ כתר ארם צובה וכ"י⁵. מקרא זה לא נשתמר אצלנו בחלק של כא"צ שהגיע לדינו. עם זאת ר"מ ברויאר הביא את הנוסח הנכון. גם קסוטו שנסתמך בנביאים על כ"י קהיר ובשאר המקרא על לנינגרד הגיע לנוסח יותר טוב מהוצאת קורן שהופיעה בדפוס כעשר שנים אחריו!

⁵ יש גם חלק גדול מהמקרא במפעל הכתר של בר-אילן והוא יותר נאמן לכא"צ מבחינת סימון חלק מהגעיות, אבל זו אינה הוצאה עממית שווה לכל נפש.

גם המקרא המוצב במאגרים ממרא ומפעל הכתר של בר-אילן הם לפי כתר ארם צובה, וכמדומה גם במאגרים אחרים. הגיע הזמן לתקן אף את סידורי התפילה "לפי ברויאר" ולא "לפי קורן"!

הפטרת בחקתי

יז ח שְׁרָשִׁיר לשון יחיד שְׁרָשׁ. לו הייתה האות הראשונה גרונית, הרי בהתרחקה מהטעם הייתה הופכת לחטף קמץ. עֶפֶר – עֶפְרַיִם. חולם חסר לרוב מופיע רק בהברה מוטעמת, ובהתרחק הטעם הופך שווא או קיבוץ או קמץ חטוף. דב – דְּבָיִם; גָּדַל – גָּדְלוֹ.⁶ כאן היה צפוי שְׁרָשִׁיר כמו מִתְנִיֹו. בלשון רבים הצורה הפשוטה היא בִּקְר – בִּקְרִים,⁷ רָתֶם – רִתְמִים.

אבל בהרבה פעמים האות הראשונה אינה שווא אלא חטף קמץ גם בלא-גרוניות או קמץ רחב. ובמקרא שלנו גם בכינוי (השרשים שלו) הקמץ ברי"ש נשאר אע"פ שנתרחק מהטעם בניגוד למלה מִתְנִיֹו למשל שהפך שווא. [קמץ וצירי בהתרחקם יותר מהברה אחת מהטעם נוטים להפוך לשווא או לתנועה קטנה פתח חירק חסר או סגול; חולם מלא חירק מלא ושורק הן 'תנועות גדולות קיימות' ולרוב התנועה נשמרת גם במרחק מהטעם;⁸ לפעמים קמץ וצירי גם הן 'תנועות קיימות', ולפעמים נשמרים בכל אופן]

מלה מוכרת שחולם הופך קמץ רחב או חטף קמץ היא קֹדֶשׁ – קֹדְשִׁים הַקֹּדְשִׁים. בארמית מצינו במלה קֹדֶם. נעיין בדניאל ב (ו) מִן-קֹדְמִי (ט) קֹדְמִי (י) קֹדֶם-מִלְכָּא (יא) קֹדֶם מִלְכָּא (כאן קדם אינה מוקפת אבל בטעם מחבר).

ובדניאל ג לב שִׁפְרָ קֹדְמִי לְהַחְיֶיהָ: דניאל ו כז מִן-קֹדְמִי ומכאן ואילך התכתבות בין חברים.

חנן אריאל שלח לטעמי תורה לפני כשנתיים: ההבדל בין קדשים והקדשים במקורו הוא הבדל באורך התנועה ולא באיכותה. שהרי בטבריה קראו קמץ גדול וחטף קמץ באותו האופן, אלא שמשך הגייתה של התנועה החטופה היה קצר יותר. מה טעם האריכו יותר בקריאת הקוף של קדשים מאשר בקריאת הקוף של הקדשים? שמעתי מפרופ' ג'פרי כאן, שהסיבה פשוטה: ההטעמה המשנית במילה קדשים היא בקוף, ואילו במילה הקדשים היא בהא. ממילא, במילה קדשים תנועת הקוף נהגתה הגייה ממושכת יותר מאשר במילה הקדשים. אלידע כוכב: בתורת הקורא פרשת אמור הערה יא:

בכל המקרא, כשתיבת 'קדשים' באה אחר ה"א הידיעה (או אחר אחת מאותיות כל"ב המנוקדות בפתח לידיעה), הקו"ף מנוקדת בחטף קמץ (וְהָיָה דָּשׁ יֵשׁ, בְּ דָשׁ יֵשׁ), וכאשר אינה באה אחר ה"א הידיעה, הקו"ף מנוקדת בקמץ ללא חטף (וְהָיָה דָשׁ יֵשׁ).

וכנראה הטעם לזה משום שכאשר אין לפניה ה"א הידיעה, הקו"ף מוטעמת בהטעמה משנית, וממילא ההברה מתארכת מעט, ולכן אינה ראויה להנקד בחטף, אך כאשר באה לפניה ה"א הידיעה, ההטעמה המשנית מתקדמת לאות ה"א, ואינה מוטעמת בקו"ף, וממילא הברת הקו"ף קצרה וראויה להנקד בחטף. ע"כ בתורת הקורא. ולא הבנתי, הלא בשום מקום לא מצינו הטעמה משנית לא בקוף ולא בה' שלפניה.

⁶ יש כמובן גם גָּדְלוֹ בקמץ חטוף (קטן).

⁷ בכמה מקומות במקרא בִּקְרִים הוא רבים של בִּקְר, אע"פ שהמילה בִּקְר אינה צפויה להתרבות כמו ש'צאן' אינה מתרבה.

⁸ אפשר לציין חריגים בְּשִׁוְקִים (שיר חשירים ג, ב) שְׁוֹרִים (הושע יב, יב).

זולתי פעם אחת ביחזקאל (מד,ג) "וְלִגְשֶׁת עַל-כָּל-קִדְשֵׁי". (ושם ראה שאין זה ק"ק, שהרי לעולם אין ק"ק מוטעם) אתמול⁹ קראנו בבית הכנסת ישע"י יא א וְנָצַר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: השין בקמץ, ולפי דבריו היה צריך להיות ח"ק כיון שה"הטעמה משנית" עוברת למי שלפניה, ומה לי מי' מה לי ה'.

תודה ושבת שלום!

טעמי תורה: הכוונה כמוכן למתג.

לא הבנתי מה ההשוואה ל'שרשיו', ומה הדמיון בין חטף קמץ לקמץ קטן-חטוף. הקו"ך בתיבת קדשים ראוי להינקד בחטף קמץ, וכאשר אינה יכולה להינקד בחטף היא הופכת לקמץ רגיל (מלבד מה שלא הבנתי מדוע קראו פסוק זה אצלכם בבית הכנסת, אבל זה כבר נושא אחר...).

אלידע: א. בכתבי היד הממעטים במתגים (דוגמת כתר אר"צ) בד"כ אין מתג בתיבת "קדשים" גם כשבאה בלי ה"א הידיעה, ואם כוונתך שדי בזה שראויה למתג, הרי גם תיבת "הקדשים" בה"א הידיעה הקוף ראוייה למתג אילו היתה נהפכת לקמץ בלי חטף, מה שמוכיח שלא המתג גורם לנשירת החטף (כלומר להארכתו לתנועה) אלא אדרבה, נשירת החטף מביאה את המתג. והזרא קושיא לדוכתה אמאי ב"קדשים" בקמץ וב"הקדשים" בח"ק.

ב. בשורש "שרש" ובשורש "קדש" ישנה אותה תופעה, שברביבוי (שרשים, שרשי, שרשיו) הש' או הק' ראויים להינקד בשווא (או ח"ק) ותחת זאת הם מנוקדים בקמץ גמור, תופעה זו קיימת גם בתיבת "קדם"/"קדמי" בארמית בזניאל ועזרא, ומסתבר שטעם הדבר שווה/דומה ככולם, הואיל וכן, כיון שהטעם שנתת בשורש "קדש" אינו עולה בשורש "שרש" יש בזה כדי להקשות על טעמך.

חנן אריאל: קדם וקדשים מתנהגות באופן דומה אף כי לא זהה (ולא כן שרשים) – מן קדמי, מן קדמוהי – ק' בחטף קמץ ואילו קדמיה, קדמיך – בקמץ. וכן מצינו את-קדשיו לו יהיו, ואת-קדשיו (מלכים ב,יב,ט) בחטף (הדוגמות בספרו של ישראל ייבין על כתר ארם צובה). אם כן, כשיש מילית זעירה הדבוקה למילים קדשים, קדם, וכן ה"א הידיעה במילה הקדשים – יש חטף, וכשהמילה מופיעה בפני עצמה – יש קמץ.

נראה לי שההסבר של פרופ' כהן מסביר יפה מה נשתנו אלו מאלו. אכן, לא מדובר כאן בשאלה אם יש בתיבה גיעיה או אין בה. בכל מילה יש הטעמה ראשית והטעמה משנית. כשאדם קורא את צירוף המילים את-קדשיו, מוקף, הוא מטעים הטעמה משנית את 'ואת'. ואילו כשהוא קורא רק קדשיך, כשתי מילים נפרדות, ההטעמה המשנית במילה קדשיך היא בק' (ולא בד', כי נמנעים מלהטעים שתי הברות סמוכות זו לזו), ולכן ההגייה של הק' במילה קדשיך ארוכה יותר משל הק' במילה קדשיו שבצירוף את-קדשיו.

כל טוב, חנן

אלידע: הקביעה שבטבריה לא הבדילו בין קמץ גדול לקטן אינה ברורה כלל, וכמדומה אפשר להוכיח ההפך. בכל מקרה, קושיותי קשות על קביעה זו, שכאמור לא מצאנו בד"כ געיה בק' קדשים, וכ"ש שלא בה' הקדשים. וכן שבתביבת "משרשיו" הש' בקמץ ולא בח"ק אע"פ שאין ההטעמה בו גם לפי שיטתו.

ועל הכל תודה רבה, ושלוש.

א"ה: ההנחה הרווחת היא שזהות הסימן מראה שאין הבדל בביטוי בין קמץ רחב חטף קמץ וקמץ חטוף-קטן. מצד שני מבחינה דקדוקית כלומר הברה פתוחה וסגורה ודגש התנועות שונות לגמרי, וכן הדבר לגבי שורק-קיבוץ וחירק מלא וחסר.

מצד שני הקרבה של הקמץ החטוף וחטף הקמץ לחולם, מראה שהם רחוקים.

⁹ יש מנהג מחודש לקרוא ביום העצמאות פסוקים מספר ישעיהו הנקראים בחוץ לארץ בהפסרת אחרון של פסח.

ולא נשכח שבכתר ארם צובה מנוקד ירמי' ב יב הִרְבּוּ מֵאֵד כְּדִי לְהִרְאוֹת שֶׁאֵין זֶה קִמְץ רָגִיל.
 אלידע: א. בשלושה מקומות מצאנו קדשים בקמץ רחב אע"פ שהוא מוקף לתיבה שלפניה:
 1. ספר שמות פרק ל פסוק י: ו לְדִרְתִּיכֶם קֹדֶשׁ-קֹדְשִׁים הוּא לֵה':
 2. ספר ויקרא פרק כז פסוק כח: כָּל-חֹרֶם קֹדֶשׁ-קֹדְשִׁים הוּא לֵה':
 3. ספר יחזקאל פרק מד פסוק יג: עַל-כָּל-קֹדֶשׁ אֶל-קֹדְשֵׁי הַקֹּדְשִׁים
 ב. כמו שאמרת, בשרש שר"ש לא ניתן לומר כלל זה, כמו שרואים בפסוק זה:
 ספר ישעיהו פרק יא פסוק א: וְנָצַר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה:
 השי"ן בקמץ רחב למרות המ' שלפניה.
 וכן פעמיים בפסוק זה: ספר יחזקאל פרק יז פסוק ט: הֲלוֹא אֶת-שְׂרָשִׁיָּהּ יִנָּתֵק וְאֶת-פְּרִיָּהּ יִקְוֶס
 וְיִבֶּשׂ כָּל-טֶרֶפִי צִמְחָהּ תִּיבֶשׂ וְלֹא-יִבְרַע גְּדֻלָּהּ וּבְעֵס-רֹב לְמִשְׁאֹת אוֹתָהּ מִשְׂרָשִׁיָּהּ:
 גם אחרי תיבת "את" המוקפת לה, וגם אחרי מ' השימוש, מתעקש ש' שרש פורה ראש
 ולענה להשאר בקמץ רחב.
 והואיל ובלאו הכי צריך לתת טעם לעיקשות ש' השורש להתרחב לקמץ רחב, מסתבר
 שטעם זה או דומה לו יסבירו את התופעה הדומה ב"קדש" וב"קדמ", אך דא עקא,
 שאינני יודע טעם ושורש לעיקשות השורש.

תָּנוּ לְחֶכְמְךָ וְיִיחָכְמְךָ-עוֹד

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
 הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
 שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין
 בהגטים הלשוניים של התורה
 (לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
 אתה מוזמן להרשם (בחנם)
 לקבלת דוא"ל בעושים לשוניים
 בכתובת: maanelashon@gmail.com
 ☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺